

prozivanje uma i jezika u spevovima đ. m. kodera

aleksandar petrović

Otvorite u vašoj je vladi
Sveti listak što zakone sklanja,
Posejane, bezglasni pismenci
I darujte točke plodiumke
Što sklanjaju: Celo gore! Tolkuj
Vek, u tebi je sklonjen mali svet.
Plandisvetak Čelovek, jasni vek

Romoranka, 118 – 124

Dorde Marković Koder, ime gotovo nepoznato u književnim izučavanjima osim u uzgrednim napomenama o nespretnoj pojavi našeg romantizma. Nesporazumi sa jezikom, nesredenost celina izlaganja, nemogući završetci itd., jednom rečju neuspeh književne ostvarenosti kao ocena i onih retkih koji ga spominju, uz Zmajeve sumnje i razumevanje kod Jaše Ignjatovića. Kako to da se Koder toliko smeo u svom poslu, osujetio i zatvorio za opštenje u delima koja upravo takve prepreke mogu da otklone? Ali, kad se pogleda поближе, nije li slične sudbine i pesništvo Sime Milutinovića Sarajlije, *Luča mikrokozma* Vladike Rada, Disove tamnice i snovidenja, Dedinčeve okovane vizije itd. Proživljavanje misli i njeno ispoljavanje jezikom kao da ne može izjasni stisak i previranje do blagih ravni saopštenja. Ostaje buncajuća tema, povoji i pelene početnih kretnji, zapretnost inkunabule i simbola do uzdizanja u oslobođeno iznošenje, pevanje kao provodnik koji svojim sredstvima propušta strujanje bića koja opšte. Homer u svojim spevovima jedanput zaziva Muzu da mu peva (*aoidao*, canto), drugi put da mu pripoveda (*ennepe moi Mousa...*), *Vladika Rade* »besamrtnu tvar« (*ideju, besmrtnu luču*), a *Koder* kao da vazda zaziva reč da preko sanjarija otvori svoje čudesne prostore koje skriva u imenima i znamenjima kroz puni život bića koje višedimenzionalno opstoji i ispoljava se.

Rasviti samoće i sanjarske noći probdevene u Vidinu, dodelili su Simi Milutinoviću Sarajliji visoku ulogu čuvara kapije snovidenja i ličnih otkrivanja nasluta i nesagledivosti bezdane širine stvarnosti. Magnovenja slike opčaravaju dušu, javno zacrtana pravila i vrednosti staju pred kapijom sanarija, a prolazak kroz nju rastvara mnoge preuzete i neispitane vrednosti uramljene u običaje, orlovskim pogledom prateći »sigraljke uma«.¹⁾ Istorijski posmatrano (Milutinović je rodoljubni istoričar), stiska života ljudi na balkanskom tlu kao poniženje potlačenog, prinuda i kuluk, očvršćavala je izvornost sačuvanu u dubokim usecima doživljaja svih ravni. Dopirući do svog dostojanstva i kroz sanarije, on se prisebnije i prodornije samosagledao, negoli što je to moguće pri udobnosti neuznemiravane mašte u dušama neopterećenih poniženjem i patnjom. Tako se rodoljubno junaštvo (kult herojstva), u onoj meri, u kojoj je izbegao preteranim i nezasluženim glorifikacijama i shematskim trijumfima, obavijao u pesmi zanosom koji ne sanjari samo o prekretnici u istoriji državne slobode balkanskog življa, već u istom o prekretnici u istoriji duše svakog »malog sveta« kao rat iznutra, pretrpljivanja i rane koje zaceljuju u ožiljke, kao žive pečate usavršavanja ličnosti. Ovaj drugi strujući krug stremljenja naročito progovara u tamnoj Koderovoj umosagledanosti stvari, kao ona dubina duboke pesme Simeona« (*Romoranka*, 302) gde se pale luče mikrokozma i trojesestarstvo vrlina nalazi svoje prave razvojne linije. Odatle ne čudi pomnjanje »Trojesestarca« sa dubokim izrazima divljenja za upućivanje tajne pesničkog (od *poiein*: sazdati, stvarati) zanata, koji se uzdiže do pozvanosti donošenja odluke o nasleđu, kroz umeće pevajućeg tumačenja raspoloživih uglova očitovanja svih ravni opstanka bića u svemiru. Tako je helenizam prisvajan iz neposrednijeg nasleđa više po čuvenju i srednjevekovnim svetoatačkim zapisima sa zadržanim i neistrošenim pečatima, nego po uglednim izučavanjima sa spoljašnjim divljenjem i

podržavanjem imao dragocen uticaj, ne samo na Njegoša, već i na Kodera:

»Od Jelina primio sam pridu,
veselo sam lihvu povratio.« (*Romoranka*, 3819 – 3820)

Helensko je nasleđe u odeždi predivnoj i burnoj, a sve nepogode koje ga spopadaju ne postižu visinu i visoravni gde se ono uspelo – do hijeroglifa diska sa reljefa Ekna-tona: »Da su njeni (grčki) rasponi i platna (Remetice sa svim pobucana. (Da se duša visote zaklonom) Celokupna dalje od povraza, I otrad'u Disku darcu nade.) Kad se Zlojnica zemaska prorakolji« (*Romorank*, 3822 – 2829).

Zemska Zlojnica (kasnije Lozana, Zločvina ne voli ovo nasleđe i njegov obuhvatni Disk, simbolu menu »sabora svesvetija« i nevidljivog Sunca više egipatske, helenske i hursko-mesopotamijske duhovne razabranosti. Uvlačenje zlojnice u ove mitološke prostore ne događa se zahvaljujući nesporezumu sa nasleđem – to su tifonsko-setovske, titanske opreme nagona koje se bore za moć, za migoljenje kojim *prorakolje*, uvlače se u prostore društvenosti i kulture. Koder spominje Jezik i Žabicu kao zagonetnosti. Čudnovatnost jezičkih mogućnosti je opojna, možda baš kreket (dozivanje, mandala neprestalnog istotonalnog jezičkog ponavljanja koje znači valjanost snaga, upornost, prizivanje (uostalom, vedoznanac (Vasištha) u slavopevu prvorodencu kaže – vacam vacam Prjanyaajinvitam (pra manduka avadišuh (pev su od Groma podstaknut) Žapci sad digli u sav glas). Božansko ne mora nužno da znači i tipologiju kodifikacije herojskog dostojanstva i pre može da podseti na bajalicu nego na neki grb, emblem ranga u poretku ideologizovanih vrednosti (uglavnom predrasuda)... »Nadežda je u Boga ufanje, (Cigli sladac i srca vedrina), Poslednja je točka u Božestvu! (Kad zamuc Jezik i Žabica, (Svetske svesti padnu u nesvesti), Blago onom u kome je Celac!« (*tamo*). Celosno-diskolika hipostaza (ispostavljenost opstanka) dopire kroz rasplodnju produbljenijih dokučivanja kao Jelej-dussina, svetlac uma, kome je »jelinska musa« bila i temelj i sleme doma i teme (misaoni svodovi), a to će reći, sučeljavanje koje dopšta da mu stvari izadu u susret i odrede, tim teško prisvojenim nasleđem u višeznačnosti ukazano (zakrivenog, obuhvatnost razmeda sveta i sopstva samorazumevajućeg položaja:

»Danas gledim ovo poletarče,
Spretak njegov k'to' bi razjasniti
Micalicu ovedroznačiti,
Al' se ne dam kad mi Um ševrda;
Kad bih duh od tela razlučio
I razabro bistrije je zgreve,
Svatio bi, razno razlickano.
Kad bi meto svojinu pred sebe
I razabro o mome Suštestvu:
Da sam Ja, al' bez tela samo Ja,
Kad bi tako mogo raspojice,
U smirencu snažno smiuljati
Lakše bi se Bogu ubližio,
Bezvečno je, teško postizimo
Laticom je med dva Protiv-sveta.
Najzgodnije, nama tam' minuti.« (*Romoranka*, tamo)

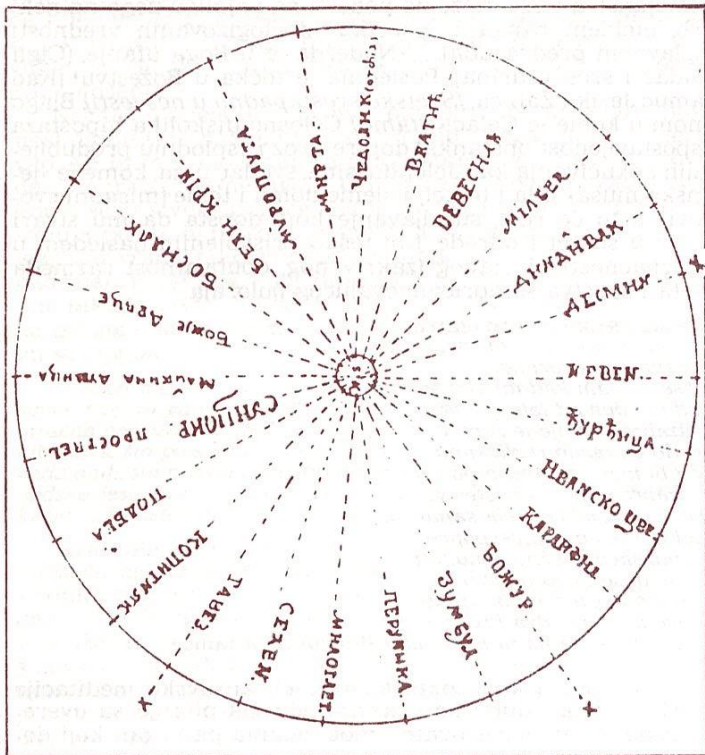
Ovo gotovo kartezijansko – malebransovske meditacije o prirodni tela i duha kao sasvim iskrena pitanja sa uverenjem da je *latica* (verovatno moć laćanja pa organ koji dopire, savladava) spasonosno sredstvo prelaska među razmedima, da bi za genezu egoiteta poetski izvučeno nastavio:

»Za Zaokom, tamo su Načala,
Kako ću ja misliti o spretku.
O Napretku – umotanom veku
U pučini, Nedokučimici!
Označaji, što ništa ne znače,
Do cigloga: Znamo, da ne znamo.
A otkuda kad s' duh s lupom združiti
Kad postane »Ja« telosložno »Ja«
Svaka Senka trista veka,
Natrag bac' od pravog domašaja.
U tom snuru nadeždica ploni
Sudeno je, Ščastije to zovu,
Dvoličke te slabo srce bude.
Gucalj šire za ponudu daju.
Al' neka je ako je i tako
Rad bi znati: kakvi su zamneti (zamisli)
Jel' kratkoga, il' jačega veka?
Jesul' kreše oko njega sreće
Il' rasklamak pozna dočekica
Bogom dano, jedva dočekano (do 3875 Rom.)

Smisao postojanja jastva u dvostrukom vidu telosložne povezanosti i zasebnosti baca senke na smisao spretnih primena znanja i opštost napretka. Sa uznosa razmatranja višeg zakona, koji bi određivao jastvo u svetu života, (2) Koder se neposredno obraća sa zahtevom pune pažnje (*Pogledaj*

me duboko u oko): »Nek s' iz njega Izma sel' u tvoje, (Pre neg' što će masatkinja žica) Ubritkana žabicom, vodirom (Pre neg' što će ucvelit' tencicu) Prosevice kliska, biti za me, (Da mi usopštije ne pokusa) Dostetija celog moga veka, (Svabi ove u tvoje oblasti), I potajice razvenčaj u slasti.« (Romoranka, 3874 – 3883) Izma, učenje do kojeg je dopro »britkošću« žabice, vodiira – prasastojaka koji u svom toku svuda stiže, lako se meša i sve prima, providno je i jedinstveno (Talesovo: *panta est hydor*), a to su Dostetija za koja izražava želju da dopru do razumevanja, a zauzvrat (u sklopu zbivanja u spevu, Majka) piše blagosloveće amanete za dokučene misli, utemeljeno umovanje, bistrinu i postojanost u pronicanju istine.

Očigledno je da Koder nije neki, u samodovoljnosti svog posla, samovoljan čovek, već onaj koji je zalog (*thema*) uma i jezika daleko pažljivije (možda »nežnije«) sprovodio i vezovao da donosi zadovoljstvo čitaocu. To su i središnje linije stremjenja prema shvatanju uma i jezika kao bića, a pevanja, kao sveštenog opštenja i uvođenja u tajne. Stoga je pisanje u vlasti jezika »vlažno« (prazivo) i njime je potrebno ovladati dosluhom da bi vrlina uvidanja bila i vrlina življenja. Iščišćena snaga posmatranja, koja kroz uigranost u stihovima istančanije dokučuje, poveljena je samim obuhvatnim kolom životne graje, ali bez proizvoljnosti; može se reći čak nekom arhifsofskom arhitektonikom metamatematičke čistine kao osnova na koju se predstave nižu. Mit je podloga svetlu, podbel, a svuda je Središte. (3)

Neke moguće nespretnosti u izrazu, kao i kompoziciona neusaglašenost delova speva, ne narušavaju deonice, koje se po unutrašnjoj logici ovog upućivanja vode do sveprožimanja. Deonice su čak (može se reći i nužno) fragmentarne, čime se stiče utisak ispoljavanja neposrednosti opštenja kao ravnog unošenja u stvar. Okretna veština građenja prizora koji se opisuje i sračunava naknadnu snagu sredstva koje će da izazove utisak, gotovo da i nije prisutna. »Sličnoslovke« su nekad razlike u svetovima, a odatle jedna težnja da se ne bude samo kod onog imenom zazvanog u nekoj opuštenoj ravnodušnosti procene, već i sa imenovanim, u što življenjem saučestvovanju. Tek kasnije »razvenčaj u slasti«, kao što to čini i sam Koder u svojim razjasnicama, gde mu je poreklo značenja reči, njihova zvukovna moć i izražajnost upotrebe – »odskočna daska« razumevanja iz njih samih (etimološka razgraničenja, što je verovatno Humboltov impuls potekao od teze o zajedničkom poreklu jezika i njihovom samoostvarivanju kroz duh). Utoliko bi teško moglo ponovo da se posmatra Koderovo pesničko zdanje, kao neka ekstravaganantna potreba da »nabije ludačku kapu na glavu srpskog jezika« (Skerlić), a mnogo lakše kao neko zaranjanje i prodor kroz smisao jezičnosti u arbitrarnoj algoritmiji značenja (izraza i samostalno istraživanje snage i domena pitanja uma »za nas« i »po sebi«).

»Svete knjige di premudrost leži
Korice su u bledom mesecu
U pučini njina sklonilišta
A na zemlji su sveučilišta.
Do razgreva naš um ne doraste,
Da ih može znati tolkovati.« (Romor. 2618 – 2623)

Stoga je ispravnije govoriti o temi koja usisava verovatno glavčinu snaga Koderovog nadahnuća, a to je *kriza uma* u kojoj on gubi predstavotvorne snage i moć izvornog dokučivanja (sholasticizam i uravnijavanje shemata kategorija). Neki istraživači Koderovog dela smatraju da on pod pojmom »um« razume tkz. racionalnost a »izvan – umište« – iracionalnost. *Ratio* je pored značenja razločnosti kod koje se često brka potrebnost i dovoljnost i *osnov, temelj* koji je značajniji za oblikovanje smisla drugo pojma – *intellectus*, gde je *ratio* – *idea* ili *res intelligibilitas*, stvar dokučivanja, pa u svom razumevanju uključuje i razliku kao pretpostavke *irrationalne* (beztemeljnost, vanrazložnost, bezdanost). Kada Koder savetuje: – »Primilice udubice nice, (U pučini, i izvan Umištu,) pa istija na teme mi sijaj.« (Rom. 50 – 73), jasno je da je to drugačija vrsta *Uma*, umište koje je izvan svega što ga svodi, tkz. čisti um koji kroz »lice udubice nice«, zadubljeni lik iznicanja i nadolaženja (Kartezijusov *meditatio*) nije bezumlje, vlast slepih poriva i raštrkanih predstava i strasti. Izvan – Umište je van u smislu *osim, pored*, kao i preko s onu stranu u meditativnom smislu, na šta se i odnosi »isijavanje na teme« (kako bi to slepim nagonima uopšte pošlo za rukom?). To naime podrazumeva i smisao transcendiranja (*hyperbathos*) kao prevazilaženje bezdana hijeroglifima duha kao *meta-nola* (pre – umljivanje) ili racionalitet koji je takav govor da drugačije dokučuje simbole opstanka, prošireni razum. Ovaj karakter umišta kao isijavajuća supramentalnost (Proklo Dijadoh bi rekao cvet celokupne duševnosti, *anthos nou*) u svojoj je osposobljenosti vezan za »žestiku snimanja« i toplinske razmahe osvetljavanja umovidnog i translatorske anamneze:

»Razgrevaj mi moje mraziveke,
Opomen' na izgublenu senku!« (Rom. 5074 – 5075)

Ovaj smisao opominjanja i spominjanja koji greje, seća na »izgublenu senku« nije vezan za moguće primene kojima bi se unapredivala opšta udobnost društvenog života izumima i spravama. Analogije sa fizičkom predmetnošću bivaju pružavane do traganja za smislom te predmetnosti i uzajamnosti susreta i međusobnosti znakova prepoznavanja. Takvo znanje podrazumeva pažnju u susretu na ulici (trouglu) saznavaoca (subjekta), predmeta (objekta) i vidova predmetnosti (objektivacija). Težnje ispoljavanja pojave tu se, ne uskraćuju, ukoliko mu očiglednost prisustva koja se »snima«, prati nesvedeno ili do već normiranih tačaka, što dakako i šire važi kao restriktivnost regulativiteta tubivistvovanja ili domašive punoće znajnosti. Temeljni oblici života kao prvolikovna njegova pozadina ili »zagubljene senke«, oblikuju arhetipsku prirodu *našeg uma* kao dokučivanje kroz padove i uspravljanja, podložnost zaboravu: »Zaboravka, umnog Obrtaljka« (Rom. 1449), kao moći uvida koliko ih strasti ne pomrače. Razum je tako udobna upotreba uma koja ne štrči van prosečnih radnji u biološko-psihološke svrhe, a i tu može da ostane (delimično) bistar, dok se: »Silne strasti oko njega viju... (On čevrda kad s' probude strasti (Zaokupe l' njega vojevati,) Zamute mu sve krasne bistrine« (Rom. 212 – 218). Tako stvarstveno um predstavlja jade i *stradaje*, ali može i da se razgreje silonom svetl(a) – *silmirijem*, ako krene izvornim *samotokom* (*Iskoni* (Milpomena vila) 3), a taj samotok kao život koji zna i uvida, kao biće predstavljajući »iskrsnutim slovom«, učutkuje »lije izmišljenje« u pozdravu *skokom namig okom*. Istajanje i skokovitost pogleda koji se ne lepe za spoljašnje plašteve izgleda, već progledaju, vode do prestola za koje Koder kaže:

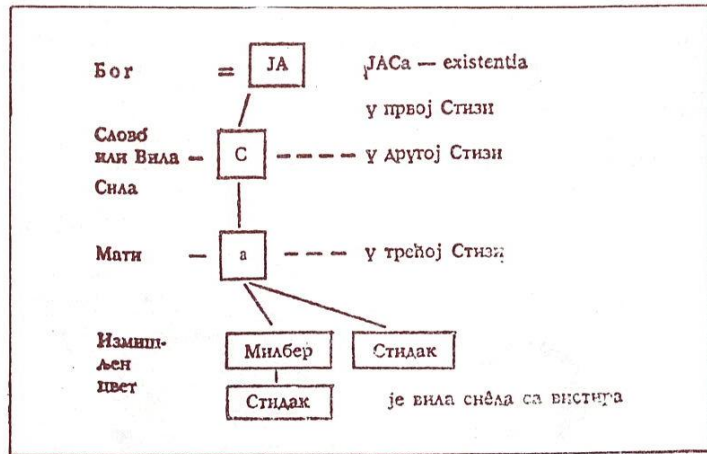
»Ti su troni Jasnidan/graništa –
Svih pčelica sveta Ikonica,
I utroba naša, Ikonostas.
Kojeg crtalo našeg UMA snima
Pak ne javlja... ovo vila stroji

Neg po-javlja... ovo pčela roji. »(*Iskoni*, Sanarija vila, 68 – 73) Jasnost bivanja grane u slici koja izvire iz utrobe (isihastičko uverenje da tavorska svetlost stoluje iznad pupka) i um ih živo sabire i snima kroz vrednoću (revnost – pčelinje rojenje) u ogledalnim sposobnostima »snimanja« gde (sajedno) u poimanju podrazumeva udeonstvo i sadejstvo sa Božjim načelima, podbelom (belim lubom, go-lubom (duh) – *mythos*) Um se očituje i u trojasu (levo, desno i treće nevidljivo oko pod lubom/čelom)skrovitih puteva srca i sjaj prvobitnosti urođene Istine, Dobrote i Pravde (*Iskoni* str. 438) kao sveta *Stožerka*, Božje Slovo, *Selium*. Ovde se vidi i imenoslaviteljska pretpostavka poistovećivanja reči, uma, slova sa bićem kao nešto neravnodušno prema opažanju i uvidanju sa

stepenovanim snagama duševnih prenosa. Rodenac (svaki čovek čije srce ostaje *rumenilo cveta – svetla*) kao monada, »samoseb – osetka«, blaguje svetskom dušom šestim čulom ili organom nevidljivih prihvatanja i prenosa, sa kojim stupa u *Zbor (logos) sa Sobom (Jas-om, sopstvom) i s' Bogom*, a to:

»Od radost' iz Ugla levog Oka«⁴ (*Devesilje*, 12)

Na antropofanijskoj ravni ili onoj na kojoj se pojavljuje čovek u zasebnostima, svet života na njegovu svest može da izvodi i neposredne ali u povećanju pažnje i obima prijemčivosti zapažanja, saznatljive uticaje. Zahvaljujući sveopštoj simpatiji koja uskladuje i održava svetove, moguća su uče-

nja »nemuštih jezika« ptica i biljaka. Biljna znanja i imenovanja su moć preobraženih delotvornosti svetla i telurskog, jedinjenja koja zrače i utiču, kao što slobodni ili nesputani let ptica ne vode samo proizvoljni nagoni, već i nevidljivi nalozi koji se iz leta čitaju. Ova sveopšta saosetljivost i uzajamna privlačnost među bićima očituje se kroz PRIMAK I NEPRIM. Oboje imaju svoje prednosti i loše strane budući usko vezani za mogućstva poimanja u (prajslikama i moći prisećanja na događanja bitnih određenja prepoznavanja i imenovanja *ume samohode* ili Svete Misli. Sada ne treba da nas iznenadi što Koder u spevu *Devesilje*, pevanje *Franklin*, iskazuje divljenje miljeniku uma, dobroviti milionima od umnog roda i ustanovljavanju najsvetijeg *Hrama Uma*: »Ovde teni(senke) (Cel) berane svetava Ikonica! (na toj blista »Grana Jasnidana« (Tu celiva taj par Prepelica) A za njima ubistrene Ume slede!« (tamo, 14–17).

Filosof donosi »Žestiku u Snimku« kao službu Svetoj Misli: »Dvori, da Alka (prvoveza, kopča) z' njega progovori« a i ocena valjanog nije daleko od istine premda je prilično jerećična prema doslednosti:

»Taj besmrtn Aristotel prode«

Upliće se ovde i »blaženih stihira Kirila i Metoda« Sveta Senka Trisestarska divnog dela Serbijanke koja – »Evropi u Lono (Prilož' ključe, kanda s' zbio juče (Mili Bože! Gukao je juče) Još na Stidku, danas većem hodi, (Sutra brodi – zrakom i po moru) Jer ga nose četir Stativice, (Lako mu se pozna je po licu)«. Milutinovičeva sen vodi sa ždralovima romoreću pesmu jer ga za pev bodri važno znanje: »Znajuć' alfe osilmirisane (Opečat) darene sevcem Ume.« (*Deves*. Rod. 66–67). Seoba duša kod Kodera je moguća kao svet senki koji prima zemsko odelo (i u vidu nagrade, kao i kazne) kojem tek poznavanje svetih slogova imena kao najvećeg ponosa »uvir – sila«, kao »uprimci«, daruje krilatost da izadu na kraj sa zagonetkom u »vistre *Doksine*, P' onda nek svetkuju Ja pojave«. Uprimak su, dalje vidimo *Doumine* koje u slikovitom kazivanju staju na pete ili u stopala stvarima, a čiji mukotrpan i vazda neizvestan uspeh u nadolaženju odlikuje najbolje u ljudskom duhan: »(Doumina) Koja joj klijať ima za Zala! Črez lukave mišlje Zapoznice« (Dev. 103/4). JAS nije u protivrečnosti sa umom jer mu seme niče od istine, plodi se dobrotu, dok svojim drugovanjem sa Crnim Mačetom, Lozzana, Zločvina, Zločinka jeste, ali je opravdana jer drži opštu simfoniju u ravnoteži, nagoni um na bolja uvidanja i opredeljivanja. U *Mitologijama* Koder prevodi jezik postojanja na jezik hijeroglifa nevidljivih bića i uticaja, služeći se vilinskim dijalektom, pa tako preko Vaske (celosne, svevile) iznosi ontološko ustrojstvo reči: »Ne sme sila/Celbera svetopouzdana Ja/Nit će Ja nasrnuti na Slovo/Sa kojim Ja slovovratno tek Sja./To »Sja« znači: »Načalo bi Slovo«/I »SLOVO« taloglašno bi Bog./Savila je: Sila, Vila, Bida./Tvrdla Vidina, Vidovito/Viša neka sila sveta, svetla«. Posvećenje u tajne snage biljaka i ptica ovde se sada poka-

zuje moguće i kao neposredna milost znanja »nemuštih jezika«, kao posredna mogućnost učenja preko vilinskih tumačenja. To je neka viša volšebna snaga koja vispreno prati hijerogliffe, anakolutične pokrete i poruke ne ostajući i bez prevodioca:

»Otvori ti Žalfijo nedarca,

Tvoj' su soci Božestva svedoci.

Taj tek potok utekne svak' otok

Jer j' u svak' otoku Vile oko.

U vili si ti i ona u tebi

Ovo troje jedno sveti broj«. *Mitolog*. 288-284

Razjasnica koju Koder piše za *slovo* i njegovo biće, doima se kao produžetak nekog »pletjenja sloves« iskosa na ustihovane celine: »Savila je Sila koja iz »Ja« izstasa i »Ja« se skrasa, u njega se povraća, sila koja savi, svudina, svudariše, svudrična; svudi kroz, ili prosvodvaska, vas proznojva, vas *prokrizi* i otuda »Vaska« (i) »Alka« je sile majka. Ja (Bog) Savila, koja savi svuda, usvudi, prosvudi, ili vaska, vas uskopisti otud je »vaska«.« (*Mitologije* (o Vaski), 288–294 i bel. 124) Ova zvukom vučena silina građenja predstave i uprizorenja veze jastva i vile, vodi biću jezika, slike prvobitnosti reči. Uz značajnu reč *pro-krizije*, nalaženje unutar *krize uma* uzdah iz *Romoranke* (1518) – *Kad će Bože naš Um nogom poći* i njegova bistra zrnca koja tu krizu očituju, dosetija iskre, u slavupevu Selenu; Koder daje i detaljniji opis: »Posmatrali zadasi-com silom (Ko provalke končića osnovke) i otuda blistaju *Začela* (Za sve svete, nevidime točke) Pretočene sve u sife slova (I u svakom slovcu sila vlaka) I razvlika – dlaka nejednakog... Izvan kojih večno Razborije (*phronesis*) (Gdi s svetova stopimere kroje, (Tu su zemski umi utonjeni (U zabranu utešnjene duše) Vapune za *uma Dostoinkom*«, jer tim putem otvara se vizija: »Tako bi se Zemlja zarajila (I poznala šta su blažisenke (sjajne odeždice) (To osvetlje neporočnih duša (*Mitol*. Selen, 12–62) Ovaj osnovni oblik i prauzoritost ljudskom umu (idelin) najvišeg, pregraničavajućeg jastva, pohodeći um prevashodi svoje prosečne mogućnosti do sjaja i blistanja – Sjajne – šta tu – ja, to tu – ja. Naime, jastvo tada shvati da sanja i snovidi, pa odatle vuče prisećajuće linije na javu uspostavljaajući premost simpatije prvobitnosti Slova i prenos, sabranost koja izručuje i time neobično i čudno čini pristupačnim bliskim: »Vili j'milo, di ostavi snilo (Natronula silu Devesilja, Da Žalfija nemoći razbistri... to izbije, što s' izlije, to ili (U tom teni (seni) *ime Vile*, sile). I tako je ko što ovde snujem. (Bezglasno je glasluo u jasno«. Tako smo otkrili i načelo prispevanja do moći imenovanja i načelo volšebnog ophođenja prema vezi bilja i uma kroz moć imenovanja, čijim pribiranjem i sprovođenjem niču slike (ej-konice) kao odgonetnute snohvatice – »Sve je vila, što struju kroz snila... (Na malom ti svodu um počiva« i biva kroz sanarije obučen i pripremljen da primi prozorljive osobine, da »dosluti svetog »Ja« istovet«. Tako on peva i kao Slavuj kada se obuče u vilinske odeždice, naučivši se odmerenosti i pažnji, strpljenju sjaja mesečine: »Usebice plodi molitvice, (A u umu crta ikonice, Svete ptice bez zlatne ivice, Koje miju na Podbelu lice« (*Mitol*. Zričak, Selen)

Ovim obilatim navodima široko isprepletene *uloge uma* u Koderovom pevanju, ne govori se samo o njegovoj neiskorenjivosti, već i o neslučenim otkrićem uspostavljenju dubini i neukrotivosti, koja mu i određuje osnovno mesto među duševnim moćima i savetuje da se: »ne daju umje za bezumje, (No u CELCU STROGO TIHOLIŠU« i uzdignu mu dostojanstvo: »da ne dubi pamet pred štenarom, tom strastiljom razdumijem tela«. Uz ovu kontemplativno-meditativnu narav uma, vezan je ukupan mitotvorni vidokrug i načelna mogućnost opštenja uobrazilje koja kao svojevrsna fenomenologija duha biva ispoljena u jezičkoj radionici izrade sredstava za samo-izlaganje. Spev *Iskoni* time čini krunu i završetak Koderovih napora, kako po detaljno uobličenom i u razrede složenom katalogu vila, tako i sa ocrtavanjem obuhvatnog stanovišta. Za *Titlotamku*, vilu koja se razabire u igre u tami, kaže: »vila koja u Umu značaj od bezglasnih imena nariče i u glas udari. Hegel veli: Die Natur iste Hoebraischen Ursprungs, besteht aus lauter Mittlauten und der Verstand muss ihr die Verstendespunkte geben«. Ne samo na ovom mestu gde se priroda određuje kao glasanje među-glasova, već i u logičkom obrazlaganju načela identiteta u uvodu dela *Phenomenologie des Geistes*, Hegel poredi podudarnost predstave i predmeta u umu sa simfoničnom podudarnošću napetosti žice i zvuka na liri – uopšte, muzikalan jezik izražajnosti, u bojama složenih izvijanja predstava i uviranja rasprostrtosti objektivacija u ideju kao uzdignuto i rastvoreno jastvo u duhovno carstvo apsoluta. Njega i Koder izvodi kao sebesvest više prirode jesamstva, kao iskon i načelno odnošenje: »U Nebu je ciglo Načalo Ja./ Na Zemlji iz tog Jednog mnoga« (*Iskoni*), kao izvorno (samo)razumevanje napredovanje »iz-se-u-se«. Koder upotrebljava jednu speku-

lativno-matematičku formulaciju trougla bivanja, u kojem se događa susret *Stativica* i njihovih *ivica*, čije je jedinstvo »ja« kao izlog tamne dubine sjaja beskonačnog (što je bilo omiljena Hegelova tema kao izgrađivanje opazanja koje poima arhitektoniku božanskog trougla, *Jenski spisi*!). Stoga ne iznenaduje i slično zacrtavanje načela:

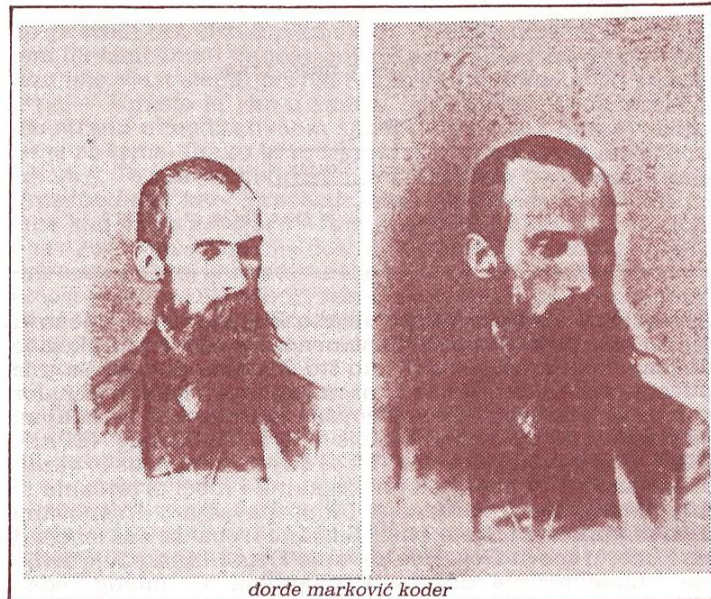
*»Ja je Ujedin Istine – Alke ili Dinamine
Dobrote – Vaske – Agadine
Pravde – Božjeg mahčeta – ravde – Diklosine,
... Ove celine je Izlog: U se i u svoje kljuse«
(Iskoni, Tri sestrice)*

Tako se Koederova poetika zasniva na stativicama duha – na vrlinama istinstvovanja, dobrote i pravednosti, koje su sile jedinstva, sanjarenja i stavljenje na presto ovenčan bogolikom slavom. Visinu ustava estetskih prosuđivanja kod Koder nose ove osnovne vrline, kao što su davno, kod platoničara nalagale »tesanje sopstvenog lika do bogosličnosti« i omogućavale prostor ostvarenja metafizike u duhu lične doslednosti. Premda to nije neophodno, ali moglo bi se govoriti i o tome da je ovakvim načinom Koderovo pevanje ostalo van domašaja Platonove kritike pesništva i ostvarilo (možda i sa namerom) jedno jezičko ovaploćenje platoničke metafizike u stihovanom ustavu. Kao što su slike kao »plodenje ikonice« stvarne iz podražavanja naslućenih prvotlikova koji im stoje u pozadini, tako se i ispoljavanje u jezičkim saimenovanjima ne utapa u neke od kanala empirijskog opstanka i ogoljene analogije sa fizičkom datošću. I kod Koder deluje »žestika u snimku«, kvalifikacija u doživljenom kao izlaganje saznanja kroz dodir i osvetljavanje samih stvari. Podražavanjem ili prenošenjem prvobitnog utiska suštastva bića zbiva se oslobađanje i iznošenje njegovo kroz šifre i simbole, neretko na bitno svedena tumačenja, kao previjanje pesničkim i volšebnim sredstvima smisla dobijene slike, kojim se skraćeno ukazuje na smisao opstanka uopšte.

Koder se nastanio (*ethos*) u kosmopolisu, jednako gonetajući po simboličkom letu grlice skorbu slobodu Srbije (*Romor*. 3025–3044), kao što mu nije tuđa pohvala rodoslovlja Josifa Cesara zajedno sa prvim srpskim patrijarhom u Vojvodini – Josifa Rajačića. Isto tako, njegov helenizam potpuno uklopljen u sve druge značajne motive spevova ističe *umotvornu jelinsku darilju* o kojoj kazuje: »Prekovetam očima upijam/I preselim istovetne stroje/ U um, i sklanjam ih u smiricu.« (*Romor*. 4877–4879), kao što je nesvakidašnji i tajnom obavijen raspored manastira na Fruškoj Gori i Atosu, koja su svetila i putokazi mantičnim putovanjima. Obrazovan u Austro-Ugarskoj, Koder nije imao potrebe da ističe svoja znanja, ali je poštovao učitelje – tako je od Nemača slušao volšebne savete, bio zadovoljan američkim naučnicima a genije uma je nalazio svuda po svetu. (*Romor*. 5655–5740). Koder tako nije bio isključivo opterećen ni položajem svoje, a ni nepotrebnim veličanjem drugih nacija, njegovo bavljenje politikom odnosilo se na posredovanje znalca jezika, a moglo bi se reći da je ta uzdržanost opredeljivala osećanje što je slično onom koje je Proklo Dijadoh nazvano kosmopolitskim prevazilaženjima provincijskih podela (sve do one Istok – Zapad), gde se biva hijerofantom sveta.⁽⁶⁾ Ako ne obratimo suviše veliku pažnju na likove izražavanja u celine, već na stigmatičnu tipologiju značenja koje se udružuje do vidljivih linija po kojima se ispevavanje kreće, primećujemo da je Koder izrazit »ontološki« pesnik, koji posredstvom »žestike u snimanju uma« (*seliumke*) proishodi iz samorazumevajućih simbola opstanka, koje previja u pesničko kazivanje jednim »tamnim« i nezastajućim jezikom koji mu je pogodovao. Reči su bujne anakolutične, hitre u svakojakim gotovostima na skok i obrt, nose i »odeždice« (vestimenta) nesputano se javljajući iz kruga čije postojanje zastupaju, ali sa jednim okretnim sinoptikusom uma koji se u praćenju i sam budi.

Koderova pesnička namera i ostvareno delo potpadaju jednom slojem pod ono što se obično imenuje književnošću romantizma, ali ne može da bude iscrpljena u anticipativnoj ulozi pripremanja moderne i neke slobodne paradigme »autonomiji umetnosti«. Valja, međutim, da ne ostane nepričečno, da Koder ništa ne *destruiše* (omiljena reč moderne), ne baca ništa sa broda savremenosti, i osim odbojnosti prema ukočenoj učenosti koja ne vidi tajnoviti smisao i značenje neposrednosti »sveta života« prožetog načelnim jedinstvom Božanskog života, kod njega nema svirepih uvrednosti, bunta i osveta. Koderova poezija zasniva se na osećanju svedinstvenog prožimanja sveta opšteznačnom simpatijom i dahovima ljubavi, a ne mržnje i zatvaranja u autonomije »svojih, posebnih« svetova. Crta vedrine, gotovo detinje radosti, doima se kao blagovest sa arhajske čulom za translunarne veze, hijeratičku opštenja sa svime što se: »miče, tliče, stoji, romori il' zbori«.

Po ispoljenom vidokrugu načina dokučivanja saznanja, iz njegovih spevova izbija (i za naše vreme zavidna) visoka obrazovanost iz proučavanja velikog broja tema iz fizike, astronomije (astrologije⁽⁷⁾), prava, biologije, filosofije, filologije drevnih jezika i religije. On pri tome nije izgubio drevno čulo za smisao prastarih običaja i predanja nastalih u protokulturama (recimo po tezi metempsihoze (*Rom*. 2865–2870) ili poštovanja predaka), što ga približava likovima starijih književnosti, a čije je dublje strane ponovo počela da osvetljava postmoderna. Koder je bio i glas, da je osim javnosti neprijatne povučeniosti i odličan Flechtmeister i poznavalac desetina stranih jezika, svetski putnik koji je poput Getea, što je po talijanskim brdima proučavao bilje i kristale kao konkretni prafenomen i snaga posrednog dokaza arhetipskog, tajne postojanja dokučivao: »naukom il' rukom«. Očigledno je da njegova, uvek vučena prema saznanjima neukrotiva priroda, nije u ondašnjim previrućim prilikama uspela da se pomiri sa ukusom vremena, uravnoteži i izglacira iskaz i učini ga prihvatljivijim. Očigledno je da su njegovi putevi vodili na drugačije visoravni, pa je rad na doteri-

dorde marković koder

vanju stihova i pisanju razjasnica širio analogije i asocijacije – »kao da radi neki značajan i neodgodiv posao« ali ne i svest o pregradama koje se javljaju u tipologiji prihvatljivosti kompozicionih zakonitosti dopustivog opterećenja jezika i izražajnosti oblika opštenja. Ako su zbog toga kritičari osuli grdnjama i mimoišli u raspravama, mi današnji nismo time obavezni da Koderovo bavljenje posmatramo samo kao neoprostiv greh. Ako su često i nategnuti, pa i prekratko kovani jezički izrazi i sklopovi, oni nisu samo spretni ili nespretni logogrifi (bajni govori) već i mogućnosti bogatijeg i određenijeg jezičkog ispoljavanja u celine iskaza, kao i izuzetno misaono zdanje koje svedoči o produhovljenosti i visokom stepenu samorazumevanja u tumačenju simbola i pojmova o kojima je pevao, romorio, opštio. Tako je svom razumevanju istine položio doprinose koje je smatrao da joj i pripadaju. U svojim razjasnicama savremeni pesnik piše ono, što je svojstveno usavršenosti duha i osetljivosti na svejedinstvenost smisla postojanja: »Čitanje znakova i simbola ostavljeno je pojedincu, na njegovom rubu. Verovanja, pamćenja, predskazanja, sve će to proći kroz kožu pojedinca, ipak – horska pesma *mrmori* unaokolo. Opštenje se nastavlja na nekoj visoravni, ali svi putevi ne vode ka njoj. Putevi se javljaju u snu, kad ne hodimo. Na gozbama, na kojima ne jedemo. Važno je da se neko oproštajno skupljanje događa, u snu i na javi: pesma do pesme, čovek do čoveka.« (Miodrag Pavlović: *Obredno i govorno delo*, Bgd. 1986, str. 167) I Koder zna za opšti romor među bićima, pa »uriče« onoga koji čita da bude nadahnut jasnošću i bistrinom, a i ne samo tim:

*»Testine ti bile nesravnene,
I Plongica duha postojanka
Sma ugodna oživica uma.
Opširice veka označaji
Nek su krasne čerte sretirice!
Obajan od zemskog prokrastija,
Po Umilku plovile ti slovice
Ko slavuja jasna Polangica
U istine kao Nica stiglo,
Pred crnom i neporočnom dušom
Bilo tvoje slovice svatirsce.«*

D. M. Koder: *Romoranka*, 3895–3905

*Svi navodi iz Koderovih dela preuzeti su iz knjige: *Dorde Marković Koder, SPEVOVI*, Beograd, 1979; priređivač Božo Vukadinović u posebnom izdanju časopisa *Književna istorija*.

1) Izuzetno jak primer za značaj uloge »sanarija« i »mučanja« kao »mir unutra i poznanstvo sebe« nalazimo kod Sime Milutinovića Sarajlije u pesmama: *Na pitanje, šta sve sam radim, odgovor/Rasvit samoće prvi, Rasvit samoće drugi/ u Vidinu, 1817 i Budni san jedne tihе noći u Vidinu*. Neuznemiravana, duša se pušta u putovanja po svem vidljivom svemiru i krilato opšti s pojavama, »dijeli se, u nebesa leti«. Duša je »opšteg tvorca iskra/nezamjerna, ali mnogo silna«, ona opšti sa idejama kao temeljnim formama »obraz na zemljici Božji«, a pre svega budno sanja, snovidi i puni se prenebesnim znanjima:

»K meni s njime, s najbogatim darom,
Uspavanu šljezne, probudi me.
Ja se prenem iz dubine snova:—
Puna pamet očevidnih čuda,
Oblikova l' izumljivih svakih:
Van je ništo pri u sebi svetu!»

S. M. Sarajlija: *Igraljke uma, izbor pesništva, Bgd. 1981, str. 41*

2) Već Milutinovićeve stih — van je ništo pri u sebi svetu, ocrtava proširive mogućnosti sagledavanja i upotrebe pojma »ego«, »ja«. Kao jedinstvo shvatanja dvostrukog nosača, umnog i pojavnog, za Kanta je jasno vehiculum koji prati sve predstave sa sužavanjem na one empirijske, a arhetipski utisci kao da ne spadaju kao čuveno »als ob«. Ovakav pristup Hegel je proceonio kao spekulativnu uskraćenost i smisao idejnosti ponovo otvorio kroz jedinstvo poimanja, ali istovremeno kao supstanciju i subjekt, hipostazu i hipotezom, bivstvo i podmet, utemeljenost u širokom kruženju i podudarnim kretanjima kroz koja se događa prepoznavanje i uprstenjavanje kroz čuveno posredovanje oblika ispoljavanja, fenomenologiju duha. Kasniji fenomenolozi, u iznalaženju transcendentne geneze egoiteta, na čelu s Huserlom obratili su stigmatičniju pažnju na moc opažanja u sticanju utiska i njegovo značenje u konstituciji svesti, te na »svet života« koji krije uvek iznenadujuće anonimne intencionalitete predmetnosti i pokazuje nužnost posredovanja i približavajućeg sagledanja koje prilazi pojavi do njenog razotkrivanja u biću (kasnije poznat Merlo-Pontijev »jezik tela«). Iz ovog učenja gradi se jedna intermonadicka i intersubjektiva geneza likova stvarnosti, gde je »ja« čitav svet na neotkriven način pružanja intencija duha, koji mu je prirodan i međubistvovanjem ukorenjen u samorazumevanju. Koderovo »ja« na drugačiji način pokazuje iste osobine.

3) Premda Koder optužuje »Pitagorsku čislenicu« za neznanje onih momenata koji bi omogućavali razgrevanje uma v. Rom. 2610—2623, jedan (verovatno kasni, neodštampan) tumač sopstvenih pojmova, uz važnu reč *Podbel/—Myth/kaže: »Nebu je protivna Stolkica, tj. na licu zenita truda linea obična. Ako je linea pruga prosančena, tj. u ideala, u umu zavedena — zove se fiza, matematička pruga koja nema širine, a opet je pruga koja nema širine, a opet je pruga linea: na ovoj se Prugi Liniji osniva »Romoranka«, gde svedežno je Romoranka. Kad nestane matematičke Lineis, onda se tri Sestrice, tri Kraka, razplaču i raznesu. Tad učine jedne Sestrice (Darilje, Haristide) Ulica i druge ulica ( ) treće Hariatide ulice (C), tad se razgrne i prestane naravno. Kad se Trougalj otvori i visbi tj. zaplavi trouglja, tad prestane i iščezne ulica i Jedne i Druge i Treće Sestrice, samo Velber. x, nevedrati tačka stoji, jerbo je ta svuda Sredina, ili oko ili promisao »/Arhivska grada rukopisnog odeljenja MS.L. 9.978/ Ovo matematičkom rukovodeno izvođenje mitosa (pod/bela, onog tik do, ispod beline) vezano je za Koderovo simbolomenu Grana Jasnidana i moguće razrešenje koje rastvara sve uvide u praosnov kao apsolutnu obuhvatnost. Neznana u recima, svuda — Sredina u kojoj se venčavaju oko i promisao, opet upućuje na pitagorsku čislenicu učenja o Jednom i neodređenom dvojestvu. Ovde se takođe utemeljuje i smisao *mimesis* i *methexis* (podražavanja i učestvovanja) ljudskog duha na jednom, koje isijavajuću određuje mere veličine i malenosti kao nadbitnog Dobra, te iz metageometrijskog ustrojstva viđenja stvari kao metafizike dimenzija koja zacrtava osnove držanja postojećeg (uporedi radove H. J. Kremera (*Izvor metafizike duha*, Tübingen, 1962; Vrlina kod Pl. i Ar. Hajdelberg, 1959).*

4. Levo oko u hermetičnijim učenjima, parnjak sa desnom stranom mozga, opaža drugačije i prozorljivije, kao svojevrsna »leva« svest. Kao što je »desna« svest usmerena namerama koja kao »volja« podvrgava pravce posmatranja leve svesti i sputava vidne utiske i budne snove, a sledilo bi da su opažanja namere — ovaj svet već uokviren, koji je sasvim van kruga šopenhauerovskog pesimizma. Sa njime (već uokvirenim oblikom) je moguće samo saživljavanje kao pohod na izvor, jer ako levim okom (svešču) brže shvatamo stvari, ove nas i obuzimaju do isključivosti i zavisnosti. Dvostrukim kretanjem vreme nas još više upetlja u delimičnu osvetljenost ideja koje postaju apstraktni ideali i suvernije, a ranjive iluzije, a ne odvijanje smisla slike u svim pravcima gde se namera ili volja ispremljala u uvidanje. Odatle su raznovrsna uobičajena fantastičkih bića zapravo stvarnosne pojave drugačije vrste pažnje ili »titlotamski« likovi uhvaćene unapred — izbačene svesti, u nameri koja nije izvedena i uklopila se u redovne kanale opažanja. Organi viđenja stoga su i u *Luči mikrokozma* od presudnosti (»skini mene sa očih mojih... sinu meni zraka pred očima...«)

5) Za voljebnost, jedan od merodavnih fiziologa kaže: »... [potestas] altissimi plena mysteriis, profundissimam rerum secretissimum contemplationem, naturam, potentiam, qualitatem, substantiam et virtutem, totiusque naturae cognitionem complectitur... totius nobilissimae philosophiae absoluta *cosumatio*« (Henr. Cor. Agrippa ab Nettesheym: *De occulta philosophia*, Heliotropius Coloniae, 1531, str. 12) Ovde nekako smeta uz silu upijanja ono *con + sumo*, trošenje, upotreba, gubljenje; jer kod Kodera, *upotreba* je prožimanje i opštenje, ne potrošnja (v. Rom. 1030—1325). Ona je vodena i sjajevima izvan — Umišta, što će reći, traganjem za iskonskom svetlošću kao više svšteno umeće.

6) Kao što postoji dobro i loše (upućujuće i ograničavajuće) osećanje pripadnosti nekom narodu, tako postoji i dobro, pravo osećanje čoveka u njegovom položaju u svemiru, kao građanina sveta. Poredak kosmički očigledno nije neki haos koji je žrtvovan za sklad i red (to je pre mogao da bude pračovek kao čovekov božanski predak), jer haos nije samo simpatično bezvlašće, već i primalac svake inicijative (namere). Otuda bi život u haosu (što često stoji u pozadini isticanjem prekomernih vrednosti nekog naciona, kao »svoje slobode« gde radim »kako mi se prohte«) bio ropski život, koji bi i ne znajući primao i povodio se za njemu neosvesćenim inicijativama. Red i smisao pružaju ljudskom duhu veliku slobodu ako je sam ne otuđuje (to osvetljava vrline).

7) Astronomija je naročiti izvor Koderovih nadahnuća: »Zlatna slova! vi Nesbesne Zvezde« (Rom. 3005). U njima se jednake reči i sjaj bića, kao razvejanost prvobitnog Slova Tvorca, što omogućava dovođenje do »medusobne svesti:—Sa Zvezdom s'u tajnom dogovoru,/I Mesecom čije bole leče./Kad preminu svetinje soglasi/Svakoj našoj drugi odumine/Svaka nosi Znamenje i Znanje.../Od promisla vise, zakonišu./Smrtinom oku večno sjajoslove./Al' skrivaju točke razbimrake) Pa ostaju jasna BEZIMENCA!« (Rom. 4430—4; 4448—4451).

Obuhvatna tema astrokapije vejana je u dohvatcima speva *Mitologije*, sa izražajnošću ličnih doživljaja i razumevanja, koja traže posebna uzivljavanja i ukrštanja »ulica« u Koderovom duhu. Jezik bezimenog ovde ostaje neizložen.

zenitistička proza kao osporavanje romana

ivan negrišorac

Književna dela koja pripadaju korpusu zenitističke proze sasvim su male umetničke vrednosti. Stoga se možemo pitati čemu, danas i ovde, ponovno interesovanje za te tekstove nastale pre punih šest decenija? Ima li kakvoga smisla naše današnje čitanje tih jezičkih tvorevina koje kao da definitivno ostaju u svome vremenu, bez moći da ga umetničkom vitalnošću nadžive i da čitaocu sa sistemom očekivanja drugačijim od onog karakterističnog za ovu našu avangardističku koteriju kažu ista zanimljivo i relevantno, ista što bi nagradilo trud uloženi u tu čitalačku igru?

Dva su nam zenitistička prozna dela, na srpskohrvatskom jeziku, ostala dostupna u formi knjige, a oba računaju sa nekakvim odnosom prema književnoj vrsti romana — 77 *samoubica* (1923.) Branka Ve Poljanskog i *Fenomen majmun* (1925.) Marijana Mikca. Za oba ova dela je zenitistički »šef« Ljubomir Micić imao samo reči hvale: tekst Poljanskog je, po njegovim rečima, »naš najsavremeniji i najmoderniji roman«, a Mikčov prozni rezultat bi »da zenitisti nisu isključeni iz »književnosti«, u svakoj drugoj prilici, (...) značio književnu senzaciju¹. S druge strane, oficijelna kritika onoga vremena ni malo nije bila naklonjena zenitističkom pokretu i njegovim književnim tvorevinama, tako da se spontano javlja slutnja kako su sami zenitisti jedini mogli biti čitaoci svojih dela. No, ovakvo rezonovanje nije valjano stoga što između apriornog prihvatanja i apriornog odbacivanja razlike u osnovi nema: zajedničko im je to da isključuju kreativno čitanje i istinskog čitaoca. Zato bi najtačnije bilo reći da zenitistička proza svoga čitaoca nije ni imala. Ona tek treba da ga stekne.

Kako, pak, u pogledu čitalačkog ishoda stvari stoje danas? Možemo li ova dela čitati izvan manihejske sheme prosuđivanja? I je li naše ponovno obraćanje zenitističkoj prozi naprosto rezultat glodarskog čeprkanja po kuriozitetima utonulim u zaborav ili nam ova dela mogu i danas, u drugačijem književnom i opštem kontekstu, ponešto zanimljivo reći? Drugim rečima, pitamo se: kakav bi mogao biti današnji čitalac zenitističke proze?

77 SAMOUBICA ILI KUD SE DEDE PAKLENA MAŠINA?

Čitanje 77 *samoubica* Branka Ve Poljanskog moglo bi se za početak usredsrediti na korice knjige, i to ne samo zbog ponešto zanimljivog grafičkog rešenja već još više zbog vrlo indikativnog podnaslova — »nadfantastičan veoma brz ljubavni roman«². Na prvoj stranici knjige taj je podnaslov nešto izmenjen, tačnije preciziran imenovanjem glavnog junaka (»Neverovatna ljubavna zbitija gospodina Nikifora Mortona. Veoma brz nadfantastičan roman«), ali su ponovljeno sugerisana bar tri momenta korisna po razumevanje ovog dela. Ta tri momenta ukazuju kako na tematsku (»ljubavni roman«) tako i na oblikovnu prirodu dela (»nadfantastičan« i »veoma brz«). Izrazi korišćeni za te naznake u jednom slučaju su književno-kritički legitimni (ne samo izraz »ljubavni roman«, već i čitava fraza »neverovatna ljubavna zbitija gospodina Nikifora Mortona« sasvim su u duhu romana neske tradicije), a u ostalim slučajevima predstavljaju ili varijaciju na neke druge, već poznate kovanice, ili upotrebu oznake sasvim van uobičajene književne optike. Čini se sasvim prirodnim to što je Poljanski osećao potrebu da aspekte postupka naglasi više nego aspekte tematike, kao što je prirodna i upotreba nauobičajenih izraza u podnaslovu: knjiga 77 *samoubica*, ne smemo to zaboraviti, po svemu pripada avangardi, tačnije samom jezgu ove stilske formacije koja je, po definiciji, antiformalna, odnosno namerna da preispita aktuelnu tradiciju i same temelje institucije književnosti i umetnosti.³

U kompozicionom pogledu knjiga Branka Ve Poljanskog prilično je jednostavna, a sastoji se od pripovednog (3.—21. str.) i pesničkog (21.—28. str.) segmenta. Pripovedni